

HRVATSKA SOCIJALDEMOKRACIJA U BANSKOJ HRVATSKOJ TIJEKOM 1915. GODINE¹

PRILOG POPUNJAVANJU JEDNE PRAZNE U HISTORIOGRAFIJI

Godina 1915. je iz perspektive istraživača povijesti hrvatske socijaldemokracije u Banskoj Hrvatskoj možda i najmračniji period zbog nedostatka povijesnih izvora, najvećim dijelom uvjetovanog ratnim okolnostima i zabranom djelovanja Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije. Ovaj rad na temelju neobjavljenih i objavljenih izvora te literature detaljnije rekonstruira položaj vodećih hrvatskih socijaldemokrata tijekom 1915. godine u Banskoj Hrvatskoj, ponajprije u širem kontekstu zbivanja unutar njemačke i austrijske socijaldemokracije. Pokazuje se da je razlog historiografske praznine zapravo potpuna pasivnost hrvatske socijaldemokracije, prije svega zbog postupaka državnih vlasti prema njoj u vremenu izbijanja Prvog svjetskog rata, što je s njene strane rezultiralo primjetnim blađenjem odnosa prema drugim socijaldemokratskim strankama unutar Austro-Ugarske, kao i neprijateljstvom prema samoj državi.

Ključne riječi: socijaldemokracija, Prvi svjetski rat, 1915. godina, Hrvatska, Slavonija, politička povijest, intelektualna povijest

1. Uvod

Socijaldemokratska stranka Hrvatske i Slavonije (SDSHS), osnovana 1894., pred Prvi svjetski rat svojom je radikalnošću, uvjetovanom Erfurtskim programom preuzetim od njemačke socijaldemokracije, prednjačila među političkim strankama u Banskoj Hrvatskoj

¹ Ovaj je prilog strukturno povezan s mojim radom „Hrvatska socijaldemokracija u Prvome svjetskom ratu. U procjepu između marksističkih načela i politike Centralnih sila“, koji je izvorno bio zamišljen za ovaj zbornik. Međutim, tema se pokazala izuzetno kompleksnom te je daleko premašila opseg koji je predvidjelo uredništvo. Zbog toga će izvorni rad, također posvećen profesoru Dragi Roksandiću, biti objavljen kao posebna knjiga u izdanju Srednje Europe, a ovaj znatno manji prilog, koji obrađuje sadržaj teme u koji nije bilo potrebe detaljnije ulaziti u izvornom radu, ponuđen je uredništvu obljetničkog zbornika. Stoga upućujem čitatelja koji više želi saznati o stvarima koje se ovdje spominju, ali se detaljnije ne problematiziraju, na izvorni rad. Ovom se prilikom pridružujem srdačnim čestitkama profesoru Dragi Roksandiću na njegovu 70. rođendan. Profesora Roksandića upoznao sam na drugoj godini studija povijesti (ak. god. 2010./2011.) na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a ubrzo sam postao demonstrator na njegovu kolegiju „Europske regije i hrvatska povijest 19. stoljeća“, koji je on izvodio izrazito inovativno i stručno. Od tada plodonosno surađujem s njime na brojnim projektima u sklopu Centra za komparativnohistorijske i interkulturene studije Filozofskoga fakulteta, od kojih je posljednji bio „Desničini susreti i hrvatsko-srpski/srpsko-hrvatski interkulturalizam“ (2016./2017.). U skladu i sa stogodišnjicom kraja Prvog svjetskog rata, ovaj prilog dotiče se dviju velikih istraživačkih tema profesora Roksandića, a to su: povijest Hrvatske u okviru Habsburške Monarhije te povijest Srba u Hrvatskoj, ponajprije djelovanje Vitomira Koraća, hrvatskog socijalista srpskoga podrijetla. Za najznačajnije primjere znanstvenog istraživanja povijesti Srba u Hrvatskoj u vrijeme Prvog svjetskog rata u opusu profesora Roksandića v. Drago Roksandić, *Srbi u Hrvatskoj od 15. stoljeća do naših dana*, Zagreb 1991, 117-120; Isti, *Svetozar Borojević od Bojne (1856–1920). Lav ili Lisica sa Soče?*, Zagreb 2006.

u borbi za politička i radnička prava te građanske slobode.² Zbog toga je bila u oštrom sukobu s vlastima bana Nikole Skerleca, vjernog poslušnika ugarskog premijera Istvána Tisze.³ Sukob je za vrijeme protusrpskih demonstracija krajem lipnja 1914., nakon atentata na austrougarskog prijestolonasljednika Franju Ferdinanda, dosegao kulminaciju uhićenjem istaknutih socijalista Vladimira Bornemisse i Jurja Demetrovića, od kojih je prvi zatvoren, a drugi, nakon kraćeg vremena, protjeran iz Zagreba.⁴ Izbijanjem rata krajem srpnja, na snagu je stupio niz zakona, od kojih je posebice Zakon o ratnoj proizvodnji (*Kriegsleistungsgesetz*), čija je verzija postojala i u ugarskome dijelu Monarhije, paralizirao i ratnim potrebama podvrgnuo socijaldemokratske stranke u Austro-Ugarskoj.⁵ U Banskoj Hrvatskoj mjere su bile još radikalnije jer je djelatnost SDSHS-a posve zabranjena, a velik je dio njezinih članova mobiliziran.⁶ Vojne je službe ostao pošteđen socijaldemokratski prvak Vitomir Korać (kojega su teška tamnovanja proteklih desetljeća pretvorila u doživotnog invalida), zajedno s nekolicinom svojih drugova. Oni su posebice budno pratili razvoj događaja unutar Socijaldemokratske stranke Njemačke (SPD) i o tome raspravljali jer je izbijanje sukoba među njezinim istaknutim članovima potaknulo teorijske rasprave o odnosu rata i socijalističkih načela, ali su prirodno bili zainteresirani i za najrazvijeniju socijaldemokratsku stranku u Monarhiji, austrijsku Socijaldemokratsku radničku stranku (SDAP).⁷

Ipak, osim ovdje navedenih općenitih činjenica da je djelatnost SDSHS-a obustavljena i da je velik dio istaknutih članova Stranke mobiliziran, dok je ostatak pratio zbivanja u SPD-u i SDAP-u, o djelatnosti hrvatskih socijaldemokrata u Banskoj Hrvatskoj tijekom 1915. godine u historiografiji ništa nije poznato.⁸ Glavni je cilj ovoga rada stoga istražiti upravo

² Nažalost, u posljednjih nekoliko desetljeća nema temeljitih znanstvenih obrada SDSHS-a, čija je povijest bila popularna tema u jugoslavenskoj historiografiji. Općenito o djelovanju Stranke pred Prvi svjetski rat v. Mirjana Gross, „Neke karakteristike socijalne demokracije u Hrvatskoj i Slavoniji“, *Historijski zbornik*, V/3-4, 1952, 311-323, te studije Elze Tomac, *Uloga socijaldemokratske stranke u političkom životu Hrvatske pred prvi svjetski rat*, I-II, doktorska disertacija, Zagreb 1972, i „Die Sozialdemokratische Partei in Kroatien und die Krise des Dualismus Österreich-Ungarns vom Jahre 1903 bis zum I. Weltkrieg“, u: *Studies in East European Social History*, ur. Keith Hitchens, Leiden 1977, 43-65.

³ O odnosu Tisze i Skerleca v. Ivan Bulić, „Savez Hrvatsko-srpske koalicije i bana Ivana Skerleca u upravljanju Hrvatskom u vrijeme Prvoga svjetskog rata – značaj i posljedice“, u: *Godina 1918. Prethodnice, zbivanja, posljedice. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Zagrebu 4. i 5. prosinca 2008.*, ur. Zlatko Matijević, Zagreb 2010, 32-33.

⁴ O protusrpskim demonstracijama u Banskoj Hrvatskoj v. Damir Agičić, „Civil Croatia on the Eve of the First World War (The Echo of the Assassination and Ultimatum)“, *Povijesni prilozi*, XIV/14, 1995, 301-310. O Bornemissi i Demetroviću v. Redakcija, „Bornemissa, Vladimir“, *Hrvatski biografski leksikon* (dalje: *HBL*), 2, 1989, 164-165; Tatjana Delibašić, „Demetrović, Juraj“, *HBL*, 3, 1993, 288-289. V. i „Demetrović i Bornemissa uhapšeni radi sukrievnje na Jukićevom atentatu“, *Slobodna riječ* (Zagreb), 7. 7. 1914, 1.

⁵ Ukratko o Zakonu o ratnoj proizvodnji v. Manfred Rauchensteiner, *Der Erste Weltkrieg und das Ende der Habsburgermonarchie 1914–1918*, Wien 2013, 43; Walter Wagner, „Die k. (u.) k. Armee – Gliederung und Aufgabenstellung“, u: *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*, ur. Adam Wandruszka – Peter Urbanitsch, V: *Die Bewaffnete Macht*, Wien 1987, 586-587.

⁶ Vitomir Korać, *Povjest radničkog pokreta u Hrvatskoj i Slavoniji. Od prvih početaka do ukidanja ovih pokrajina 1922. godine*, I, Zagreb 1929, 235.

⁷ *Ibid.*, 234-235. Ukratko o Koraću, iako s podosta grešaka, v. Stjepan Matković – Filip Hameršak, „Korać, Vitomir“, *HBL*, 7, 2009, 601-603.

⁸ Pritom se radi uglavnom o jugoslavenskoj historiografiji jer je posljednji rad koji se općenito bavi SDSHS-om u Prvome svjetskom ratu napisan prije više od pola stoljeća, a to je dio iz knjige Vlade Strugara, *Jugoslavenske socijaldemokratske stranke, 1914–1918*, Zagreb 1963, 187-246. On 1915. godinu uopće ne spominje, a neobrađenosti ove teme posebno je pridonijela činjenica da se jugoslavenska historiografija uglavnom fokusirala na događaje poslije Oktobarske revolucije.

tu temu, dakako, ponajprije u povezanosti sa zbivanjima u njemačkoj i austrijskoj socijaldemokraciji koje su najviše utjecale na hrvatsku socijaldemokraciju u ovome vremenu.

2. Njemačka i austrijska socijaldemokracija tijekom 1915. godine

Ključni trenutak koji je u Njemačkoj odredio politiku vodstva SPD-a tijekom ratnih godina bilo je odobravanje ratnih kredita 4. kolovoza 1914., čime je stranka pristala uz *Burgfrieden* (građanski mir), službenu državnu politiku koja je zbog ratnoga stanja raspolagala sredstvima prisile i potisnula sve međustranačke prijevore u Reichstagu.⁹ Friedrich Ebert, predsjednik SPD-a, pripadao je stranačkome desnom centru, a tijekom 1915. godine nastavio je podržavati njemačku Vladu. Njegovo uvjerenje da je pitanje podržavanja rata zapravo pitanje opstanka Njemačke koju su njezini protivnici naumili uništiti, učvršćeno je te godine ulaskom Italije u rat na strani Antante, koja joj je Londonskim ugovorom obećala ratni plijen nauštrb Austro-Ugarske.¹⁰ Ebert je u zahtijevanju iskrenog traženja pravednog mira imao saveznike u ljevici stranačkog centra, čiji su znameniti predstavnici bili marksistički teoretičari Karl Kautsky i Eduard Bernstein, ali je pouzdanje potonjih u iskrenost njemačke Vlade ozbiljno narušeno kada su u javnost procurili njezini aneksionistički planovi.¹¹ S druge strane, najveća opozicija stranačkome vodstvu bila je radikalna ljevica okupljena oko Rose Luxemburg i Karla Liebknechta. Oni su rat smatrali imperijalističkim i prosvjedovali protiv *Burgfriedena* te dalje zagovarali prvenstvo klasne borbe i internacionalistička načela.¹² Liebknecht je već početkom prosinca 1914. u Reichstagu glasovao protiv novih ratnih kredita kako bi mobilizirao opoziciju protiv vodstva Stranke.¹³

Austrijska je socijaldemokracija već prije izbijanja rata bila paralizirana nizom izvanrednih mjera, a pogotovo Zakonom o ratnoj proizvodnji, kao i odgodom Carevinskog vijeća

⁹ Za *Burgfrieden* usp. Thomas Nipperdey, *Deutsche Geschichte 1866–1918*, II: *Machtstaat vor der Demokratie*, München 1993, 778-781, 786-787; Hans-Ulrich Wehler, *Deutsche Gesellschaftsgeschichte*, IV: *Vom Beginn des Ersten Weltkrieges bis zur Gründung der beiden deutschen Staaten, 1914–1949*, München 2003, 39-43.

¹⁰ Friedrich Ebert, „Zur Kriegserklärung Italiens. Aus einer Reichstagsrede, 29. 5. 1915“; „Bewilligung der Kriegskredite. Aus einer Reichstagsrede, 21. 12. 1915“, u: Ebert, *Schriften, Aufzeichnungen, Reden*, I, Berlin 1926, 310-315. Ukratko o Ebertu v. Georg Kotowski, „Ebert, Friedrich“, *Neue deutsche Biographie* (dalje: *NDB*), 4, 1959, 254-256.

¹¹ Zbog toga je centristička ljevica i javno reagirala: Eduard Bernstein – Hugo Haase – Karl Kautsky, „Das Gebot der Stunde“, *Leipziger Volkszeitung* (Leipzig), 19. 6. 1915, 1-2. O njemačkim aneksionističkim planovima usp. Nipperdey, *Deutsche Geschichte*, II, 802-812; Wehler, *Deutsche Gesellschaftsgeschichte*, IV, 26-38; Klaus Hildebrand, *Das vergangene Reich. Deutsche Außenpolitik von Bismarck bis Hitler 1871–1945*, München 2008, 321-326. Ukratko o Kautskom i Bernsteinu v. Norbert Leser, „Kautsky, Karl“, *NDB*, 11, 1977, 373-374; Paul Mayer, „Bernstein, Eduard“, *NDB*, 2, 1955, 133.

¹² Rosa Luxemburg, „Der Wiederaufbau der Internationale“, u: Ista, *Gesammelte Werke*, IV: *August 1914 bis Januar 1919*, Berlin 1979, 20-32; Karl Liebknecht, „Resolutionen“ et passim, u: Ista, *Ausgewählte Reden, Briefe und Aufsätze*, Stuttgart 1952, 292-335. Inače je djelatnost R. Luxemburg i Liebknechta bila znatno otežana jer su velik dio rata proveli u zatvoru, prva od ožujka 1915., a drugi od veljače 1916. Hermann Weber, „Liebknecht, Karl“, *NDB*, 14, 1985, 505; Iring Fetscher, „Luxemburg, Rosa“, *NDB*, 15, 1987, 578-582.

¹³ Za podjele u SPD-u tijekom 1915. godine v. Carl Emil Schorske, *German Social Democracy 1905–1917. The Development of the Great Schism*, Cambridge 1983, 296-297, 299-307.

u ožujku 1914. godine.¹⁴ Prvak SDAP-a, Victor Adler, nije imao opoziciju kao vodstvo SPD-a s kojim je održavao blizak kontakt, a tijekom 1915. uglavnom se javno zalagao za pravedan mir jer mu više od toga cenzura nije dopuštala.¹⁵

U službenim glasilima SPD-a i SDAP-a tijekom 1915. godine može se naći spomen Hrvatske. Nekoliko dana prije izlaska Italije iz Trojnog saveza, *Vorwärts* se posvetio temi konflikta Rusije i Italije u odnosu na južnoslavensko pitanje. Članak je na naslovnoj stranici spominjao namjeru Frana Supila da privoli vodeće ruske krugove na zaštitu hrvatskih područja od talijanskih pretenzija prilikom njegove misije u Petrogradu, a završava tvrdnjom da današnji stadij južnoslavenskog pitanja seže natrag u korijene Svjetskog rata.¹⁶ Istim je povodom i *Arbeiter-Zeitung* prenio riječi srpskog socijaldemokrata Dragiše Lapčevića (koji je pledirao za „slobodu i samostalnost balkanskih naroda“), da Italija nema pravo pretendirati na „Slavoniju, Hrvatsku i srpska područja“.¹⁷ Međutim, čitatelj može lako zapaziti da se hrvatska socijaldemokracija tijekom 1915. uopće ne spominje u glasilima vodećih socijaldemokratskih stranaka. Razlog tomu, osim pritiska izvanrednih ratnih zakona, bilo je i narušeno povjerenje u internacionalna socijalistička načela među hrvatskim socijaldemokratima.

3. Hrvatska socijaldemokracija u Banskoj Hrvatskoj tijekom 1915. godine

Sasvim je sigurno da je Koraćev krug detaljno pratio *Vorwärts* i *Arbeiter-Zeitung*, kao i ostale socijalističke novine i literaturu.¹⁸ No, tiskovine nisu bile jedini medij koji je širio odjeke zbivanja u njemačkoj i austrijskoj socijaldemokraciji u Banskoj Hrvatskoj. U srpnju 1915., dakle malo prije održavanja Zimmerwaldske konferencije u rujnu iste godine, u Odjel za unutarnje poslove Zemaljske vlade stiže izvještaj o širenju manifesta s ciljem mirovne propagande koja potječe od zastupnika SDAP-a u Carevinskome vijeću.¹⁹ Poslije održavanja konferencije, u drugome izvoru vojne provenijencije govori se da je ona imala

¹⁴ O SDAP-u i izbivanju rata v. Lutz Musner, „Waren alle nur Schlafwandler? Die Österreichische Sozialdemokratie und der Ausbruch des Ersten Weltkrieges“, u: *Parteien und Gesellschaft im Ersten Weltkrieg. Das Beispiel Österreich-Ungarn*, ur. Maria Mesner – Robert Kriechbaumer – Michaela Maier – Helmut Wohnout, Wien 2014, 55-69.

¹⁵ Victor Adler, „Hoffnungsschimmer“, u: *Isti, Aufsätze, Reden und Briefe*, XI: *Victor Adler der Parteimann. Parteigeschichte und Parteipolitik*, gesammelt und zusammengestellt von Gustav Pollatschek, Wien 1929, 263-267; „Victor Adler an Karl Kautsky, 1. 2. 1915“; „Blutige Ostern“, u: Adler, *Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky...*, gesammelt und erläutert von Friedrich Adler, Wien 1954, 607-609, 620-622. O Adleru v. „Adler, Viktor“, *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, 1, 1954, 7-8

¹⁶ „Rußland, Italien und die südslawische Frage“, *Vorwärts* (Berlin), 30. 4. 1915, 1-2.

¹⁷ Lako je moguće da je novinar pomiješao Sloveniju i Slavoniju. V. „Der Krieg mit Italien. Die Serbische Sozialdemokratie und Italien“, *Arbeiter-Zeitung* (Wien), 29. 5. 1915, 4. Krajem godine iste su novine prenijele saborsku raspravu zastupnika Koalicije Stjepana Cerovca i bana Skerleca o grbu Trojedne Kraljevine: „Die neuen Wappen und die staatsrechtliche Stellung Kroatiens“, *Arbeiter-Zeitung* (Wien), 22. 12. 1915, 4.

¹⁸ To se, osim iz Koraćevih navoda iz *Povjesti* (I, 235-237), može zaključiti i po analogiji sa socijalistima iz Bosne i Hercegovine kojima su tijekom rata bile dostupne navedene novine: Arhiv Jugoslavije (dalje: AJ) 518, Vitomir Korać, fascikl 28, „Sreten Jakšić Vitomiru Koraću“ 21. 3. 1916.

¹⁹ Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), HR-HDA 79, Zemaljska vlada, Odjel za unutarnje poslove (dalje: ZVOUP), kutija 1, „Sozialdemokratische Friedenspropaganda“, 30. 7. 1915.

zadatak poticati proturatno raspoloženje proletarijata i „organizirati klasnu borbu“. Također je zahtijevala oslobođenje Belgije te pripremala revoluciju u Rusiji u studenome, a s time je trebao biti povezan štrajk željezničara u Monarhiji, koji bi paralizirao državu. Konačno, izvještaj povezuje, među ostalim, Kautskog s konferencijom, a završava nalogom da se zaustavi moguće krijumčarenje opasnih letaka, kao i pozivom na oprez.²⁰

Oprez, međutim, nije bio potreban u slučaju hrvatskih socijalista koji su bili tvrdih ušiju u pogledu socijalističke propagande iz drugih dijelova Austro-Ugarske i iz Njemačke, a prema socijalističkom tisku pod kontrolom ratne cenzure izražavali su prijezir.²¹ Doduše, stranačko izdavačko poduzeće „Naša snaga“, unatoč zabrani socijalističkog tiska u Banskoj Hrvatskoj, nastavilo je s radom i tijekom 1915. godine. Poduzeće je u stranačkoj središnjici (Ilica 55) reklamiralo i prodavalo knjige i brošure koje su izašle prije rata, a tiskalo je i *Crveni kalendar* za 1915. godinu. Službeno zbog sumnje da krši zakon, ali vjerojatno prema naredbi bana Skerleca kojemu su sukobi sa socijaldemokratima još bili svježi, „Naša snaga“ je stavljena pod istragu te su pregledane njezine trgovačke knjige i korespondencija, iako se na kraju nije moglo naći ništa protuzakonito u njezinoj djelatnosti.²² Vlasti su se, međutim, također obilno koristile drugim zakonskim sredstvima da utrljaju sol na ranu suzbijenoj socijaldemokraciji pa je tako Bornemissa, unatoč molbama i apeliranju, držan u zatvoru još u veljači 1915. godine.²³

Izvanredne ratne mjere, koje je ban Skerlec lako iskoristio za represiju socijaldemokracije, rezultirale su potpunom pasivnošću pokreta. Iz perspektive socijalista poput Vitomira Koraća, i takvo je stanje bilo bolje nego prisilno iskorištavanje SDSHS-a za ciljeve omrznutih vlastodržaca, što je bila opasnost kojoj su bili izloženi SPD i SDAP.²⁴ Ne samo što ga je oslobodilo odgovornosti za neželjene političke odluke, nego mu je i pružilo mogućnost mirnog čekanja daljnjeg raspleta ratne situacije.

4. Zaključak

Izvanredne ratne mjere proglašene u Banskoj Hrvatskoj prije početka rata nisu samo zabranile djelovanje Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije nego su i snažno pojačale već prisutno neprijateljstvo hrvatskih socijalista prema državnim vlastima koje su, sa svoje strane, tijekom 1915. godine nastavile s neprijateljskim postupcima prema

²⁰ HDA, ZVOUP, kutija 10, „Internationale sozialistische Friedenspropaganda“, 28. 10. 1915. Ukratko o konferenciji u Zimmerwaldu, na kojoj su bili prisutni Lenjin i boljševici, ali koji tamo nisu mogli provesti svoju volju, v. R. Craig Nation, *War on War. Lenin, the Zimmerwald Left and the Origins of Communist Internationalism*, Durham 1989, 85-91. Nije iznenađujuće da je upravo vojska u Austro-Ugarskoj rigorozno pazila na djelatnost socijalista jer je ona bila glavna snaga koja je zahtijevala povratak na staro u načinu vladanja Monarhijom. V. Pieter Judson, *The Habsburg Empire. A New History*, Cambridge (Mass.) 2016, 391.

²¹ Korać, *Povjest*, I, 237.

²² HDA, ZVOUP, kutija 8, „Kr. redarstveno povjereništvo za grad Zagreb Kr. hrv. slav. dalm. zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove“, 28. 10. 1915; „Naša snaga“ jugoslavenska socijalna nakladna zadruga“, 10. 12. 1915.

²³ HDA, HR-HDA 78, Zemaljska vlada, Predsjedništvo, kutija 868, „Molba Gjure Bornemisse da mu sin Vladimir bude pušten na slobodu“, 22. 2. 1915.

²⁴ Korać, *Povjest*, I, 236-237.

suzbijenoj hrvatskoj socijaldemokraciji. To je s njezine strane za posljedicu imalo primjetno hlađenje odnosa prema socijaldemokratskim strankama koje su nastavile djelovati u Austro-Ugarskoj, kao i neprijateljstvo prema samoj državi. Zbog toga i svaki poticaj za bilo kakvim oživljavanjem djelatnosti socijaldemokracije u Banskoj Hrvatskoj, koji bi dolazio od državnih vlasti ili drugih socijaldemokratskih stranaka, ne bi nailazio na plodno tlo tijekom 1915. godine.

Potpuna pasivnost hrvatskih socijalista u tome vremenu – a pod time se ponajprije misli na ljude iz Koraćeva kruga koji su iz raznih razloga izbjegli mobilizaciji – pružila je vjetar u leđa lukavoj taktici čekanja socijaldemokratskog čelnika zabranjenog SDSHS-a. U skladu s njome, on je mogao relativno samostalno odlučivati o budućnosti Stranke i sigurnije planirati svoje sljedeće korake, iako je takva taktika rezultirala historiografskom prazninom u obradi povijesti hrvatske socijaldemokracije u Banskoj Hrvatskoj tijekom 1915. godine.